

УДК 336.7
JEL: H56
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-6-78-84>

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ НА ОБОРОНОЗДАТНІСТЬ КРАЇНИ

©2022 СОТНИК В. В.

УДК 336.7
JEL: H56

Сотник В. В. Вплив економічних проблем на обороноздатність країни

Метою статті є аналіз актуальних загроз і викликів економічного спрямування, які впливають на обороноздатності країни в період війни. Розглядаючи стратегію військової безпеки України, виокремлено економічні умови для реалізації державної політики у воєнній сфері. У результаті дослідження було виділено нові загрози, які виникли внаслідок війни та впливають на забезпечення належної обороноздатності країни. Оцінено такі проблеми, що виникли внаслідок військових дій: унеможливлення доставки озброєння та продовольчих товарів на територію, де проходять активні військові дії; здійснення експортно-імпорних операцій; зменшення валютних операцій; підвищення цін на паливо, що призводить до зростання матеріально-технічних витрат оборонного сектора; зростання рівня інфляції; знищення більшості військових об'єктів оборонного комплексу та транспортних розв'язок та ін. Розглянуто такі види військової допомоги, яка надходить до України: отримання техніки за умовами лендлізу, нелетального обладнання оборонного призначення на умовах прямих комерційних поставок, безоплатної допомоги у вигляді воєнно-технічної допомоги та фінансових ресурсів для купівлі техніки та зброї під державні гарантії. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є вирішення наведених проблем шляхом залучення додаткового фінансування від різних країн у вигляді позик і грантів, а також здійснення відповідних заходів державними органами влади, Національним банком України та іншими установами, які активно співпрацюють з державою. Пріоритетними заходами в економічному плані після закінчення війни є своєчасне проведення інвентаризації всього оборонного комплексу країни для того, щоб оцінити техніку, яка є в наявності; аналіз всіх збитків, які принесла війна, та реальних можливостей країни на відбудову оборонно-промислового комплексу; формування чіткого плану розвитку не лише оборонного сектора, а і всіх інших галузей, що дозволять забезпечувати нормальне функціонування економіки країни; перегляд усіх державних програм в оборонному секторі для того, щоб виключити неефективні; акцентування уваги на пріоритетні розробки; перегляд довгострокових програм, оскільки вони не враховують наслідки війни та можливу гіперінфляцію в країні в післявоєнний період.

Ключові слова: війна, економічні загрози, обороноздатність країни.

Рис.: 6. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 8.

Сотник Вікторія Вікторівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник науково-дослідного відділу воєнно-економічних проблем Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського (вул. Авіаконструктора Антонова, 2/32, корп. 14, Київ, 03186, Україна)

E-mail: vikasotnyk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0507-2348>

UDC 336.7
JEL: H56

Sotnyk V. V. The Impact of Economic Problems on the Country's Defense Capability

The purpose of the article is to analyze the current threats and challenges of the economic direction, which affect the defense capabilities of our country during the war. Considering the military security strategy of Ukraine, the economic conditions for the implementation of the State policy in the military sphere are singled out. As a result of the study, new threats were identified that arose as a result of the war and affect the provision of adequate defense capabilities of the country. The following problems that arose as a result of military actions were assessed: the hindrance of delivering weapons and foodstuffs to the territory where active military operations are taking place; implementation of export-import operations; decrease in currency operations; increase in fuel prices, which lead to an increase in the material and technical costs of the defense sector; rising inflation; destruction of most military facilities of the defense complex and transport junctions, etc. The following types of military assistance received by Ukraine were considered: receiving equipment under the terms of lend-lease, non-lethal defense equipment under the conditions of direct commercial supplies, free assistance in the form of military-technical assistance and financial resources for the purchase of equipment and weapons under government guarantees. Prospects for further research in this direction are to solve the above problems by attracting additional funding from various countries in the form of loans and grants, as well as the implementation of appropriate measures by the State authorities, the National Bank of Ukraine and other institutions that actively cooperate with the State. The priority economic measures after the end of the war are a timely inventory of the entire defense complex of the country in order to evaluate the equipment that is available; analysis of all the losses caused by the war and the real possibilities of the country to rebuild the defense-industrial complex; formation of a clear plan for the development of not only the defense sector, but all other industries, which will allow ensuring the normal functioning of the country's economy; review of all government programs in the defense sector, in order to exclude inefficient ones; emphasis on priority developments; revision of long-term programs, since they do not take into account the consequences of the war and possible hyperinflation in the country in the postwar period.

Keywords: war, economic threats, defense capability of the country.

Fig.: 6. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 8.

Sotnyk Victoria V. – PhD (Economics), Senior Research Fellow of the Scientific and Research Department of Military and Economic Problems, Center for Military and Strategic Research of the National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy (14 Bldg, 2/32 Aviakonstruktora Antonova Str., Kyiv, 03186, Ukraine)

E-mail: vikasotnyk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0507-2348>

У сучасних умовах розвитку країни постає багато військових, економічних і політичних проблем. Передусім це пов'язано із воєнними діями по всій території країни, економічною кризою, знищенням підприємств як військового, так і соціального призначення, об'єктів інфраструктури тощо. Це все вимагає мобілізації всіх сил країни, значних військових і фінансових ресурсів для подолання збройного конфлікту. Крім цього, виникає проблема в оцінці загроз, прямих збитків і непрямих втрат у різних сферах діяльності, у тому числі в оборонно-промисловому комплексі. Тому важливим напрямком дослідження є оцінка економічних викликів, які безпосередньо мають вплив на обороноздатність країни.

Дослідження питань національної безпеки країни, її обороноздатності та забезпечення фінансовими ресурсами займалися такі вчені, як Варналій З. С., Власюк О. С., Кириленко О. П., Чеберяко О. В. та ін. [1; 8]. Проте оцінка нових загроз і викликів для країни під час воєнного стану є актуальними та важливими.

У сучасних умовах, які склалися під час воєнного стану, варто зосередити увагу на тому, що виникають нові загрози та виклики для держави, особливо це стосується сфери оборони. Так, Стратегія військової безпеки України передбачає впровадження взаємоузгодженого комплексу заходів, а саме:

1. Проведення ефективних превентивних дій і забезпечення опору зовнішньому агресору по всіх напрямках.
2. Взаємоузгодження заходів в аспектах протидії в кіберпросторі та нав'язуванні інших поглядів в інформаційному просторі.
3. Застосування потенціалу держави та всього суспільства в економічному, політичному, воєнному, міжнародно-правовому та культурному напрямках.

4. Використання різних засобів і форм активної боротьби зі збройною агресією шляхом застосування асиметричних дій для того, щоб забезпечити обороноздатність країни з дотриманням чинних міжнародних норм [7].

У досліджуваній Стратегії воєнної безпеки наведено такі економічні умови для реалізації державної політики у воєнній сфері (рис. 1).

Крім цього, в Стратегії воєнної безпеки відзначено, що національна економіка має досить обмежені державні ресурси, які можуть ускладнювати процес переозброєння сил оборони із можливою заміною військової та спеціальної техніки, що вичерпують свої можливості [7].

Однак у період війни постають нові загрози для забезпечення належної обороноздатності країни, а саме:

- ✦ унеможливлення процесу доставки як озброєння, так і продовольчих товарів, які важливі для того, щоб оборонний сектор ефективно функціонував;
- ✦ порушення експортно-імпорних операцій, зокрема оборонні підприємства не мають можливості експортувати вироблену військову техніку;
- ✦ підвищення цін на паливе, що, своєю чергою, призводить до зростання матеріально-технічних витрат оборонного сектора та до загального збільшення цін по всіх галузях економіки;
- ✦ зростання рівня інфляції, яка з часом призведе до гіперінфляції, та знецінення грошової маси, які є в розпорядженні суб'єктів грошового обігу;
- ✦ знищення більшості військових об'єктів оборонного комплексу, які розробляють, випускають і ремонтують власну техніку, що

Рис. 1. Основні економічні умови реалізації державної політики

Джерело: сформовано на основі [7].

- в комплексі спонукає до закупки техніки за кордоном;
- ✦ знищення транспортних розв'язок, що створює значні перепони для транспортування техніки через державний кордон;
- ✦ зменшення валютних операцій по країні та інші економічні загрози.

Розглянемо кожен із наведених чинників детальніше. На процес доставки впливають рівень цін на паливе, сполучення між різними регіонами, яке в більшості областей порушене внаслідок ракетних ударів, окупація багатьох регіонів та артилерійські обстріли територій, які прилеглі до РФ. Зміну рівня цін на паливе за січень – липень 2022 р. наведено в *табл. 1*.

няно з минулим роком, натомість у 2022 р. він зменшився зі 153% у січні до 79,6% у травні порівняно із січнем – травнем минулого року. Так, за січень – травень 2022 р. експорт товарів склав 19594,3 млн дол. США, а імпорт коливався на позначці 20472,7 млн дол., тобто за аналізований період спостерігалось негативне сальдо на рівні 878,4 млн дол. Зазначимо, що експортно-імпортні операції проводилися із 220 країнами світу. Динаміку імпорту товарів відображено на *рис. 3*.

У 2021 р. спостерігалось збільшення рівня імпорту товарів зі 100,7% у січні до 134,1% у грудні порівняно з минулим роком, натомість у 2022 р. він зменшився зі 147,5% у січні до 80,1% у травні порівняно із січнем – травнем минулого року.

За статистичними даними України, рівень інфляції в червні становив 21,5%, що, за оцінками фахівців

Таблиця 1

Середні ціни на паливе, за видами в січні – липні 2022 р., грн

Вид палива	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Липень до січня, %
Бензин А-95 преміум	35,09	37,12	35,20	36,41	51,75	52,12	51,42	146,54
Бензин А-95	32,81	35,48	33,70	34,77	50,77	50,61	50,50	153,92
Бензин А-92	31,92	34,58	33,27	34,01	49,46	49,50	50,20	157,27
Дизельне паливо преміум			36,99	39,24	56,35	56,38	56,19	–
Дизельне паливо	32,13	34,65	39,30	40,12	58,00	57,87	57,72	179,65
Газ автомобільний	18,93	18,84	25,74	30,46	40,85	39,57	33,46	176,76

Джерело: складено на основі [4].

Як бачимо, з початку війни ціни на паливе зросли в середньому на 50%, а на дизельне паливо – на 75%. За оцінкою заступника голови Державного агентства автомобільних доріг, у країні близько 23 тисячі кілометрів доріг вщент розбито, що становить близько 14% від загальної протяжності доріг в Україні. Якщо оцінювати в грошовому еквіваленті збитки від цих руйнувань, зазначимо, що вони коливаються на рівні 875 млрд грн. За період війни зруйновано приблизно 300 штучних споруд, на місці яких уже будуються понтонні переправи та мости. На дорозі державного значення, а саме, М-06 «Київ – Чоп», розчищено близько 90–95%. Також проводиться ремонт «Варшавської траси» на Волині, поліпшується прикордонна інфраструктура, зокрема відремонтовано дорожнє покриття на мостових переходах біля ПП «Ягодин – Дорогуськ», відновлюється інфраструктура Київщини, Сумщини, реконструюються проблемні ділянки М-06 «Київ – Харків» та інше [3].

Підтвердженням порушення експортно-імпортних операцій є динаміка експорту товарів за 2021–2022 рр., яку відображено на *рис. 2*.

У 2021 р. спостерігалось збільшення рівня експорту товарів з 94,5% у січні до 138,4% у грудні порів-

Bloomberg, є найвищим показником за останні 6 років. Зміни споживчих цін на товари та послуги наведено в *табл. 2*. За наведеними даними 2021–2022 рр., рівень інфляції зріс по всіх товарах і послугах. Так, рівень споживчих цін зріс у січні – червні 2022 р. порівняно із січнем – червнем 2021 р. на 15,1%, у сфері охорони здоров'я за цей самий період – на 11,0%, у зв'язку – 8,8%, в освіті – 16,6%. Це впливає на економічну стабільність країни та можливість додатково фінансувати з державного бюджету оборонні потреби.

Рівень інфляції впливає на збільшення внутрішнього та зовнішнього боргу країни, динаміку якого за грудень 2021 р. і січень – травень 2022 р. наведено на *рис. 4*.

Зазначимо, що за січень – червень 2022 р. внутрішній борг зріс на 9,55%, зовнішній борг – на 12,15%, а загальний борг України – на 11,07%. Зростання обсягу боргу відбулося внаслідок отримання державною кредитів від міжнародних фінансових організацій, укладання нових двосторонніх кредитів та випуск військових облігацій. Це дозволило не лише збільшити обсяги боргу, а й врівноважити ситуацію на фінансовому ринку шляхом зменшення

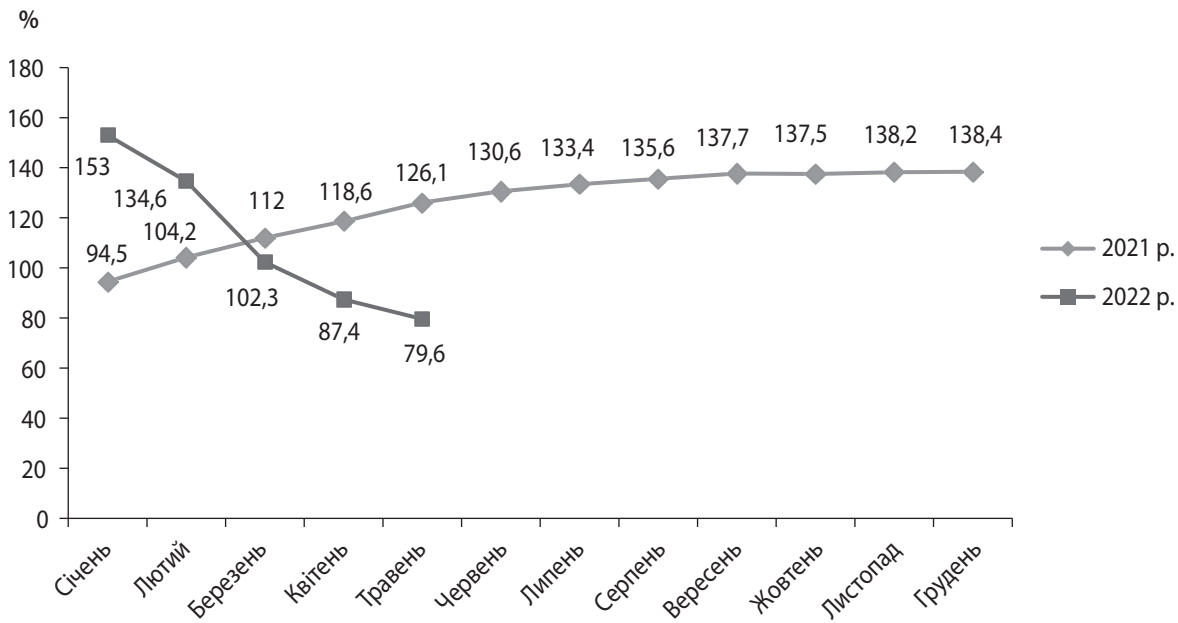

Рис. 2. Динаміка експорту товарів з України у 2021–2022 рр., %

Джерело: сформовано на основі [2].

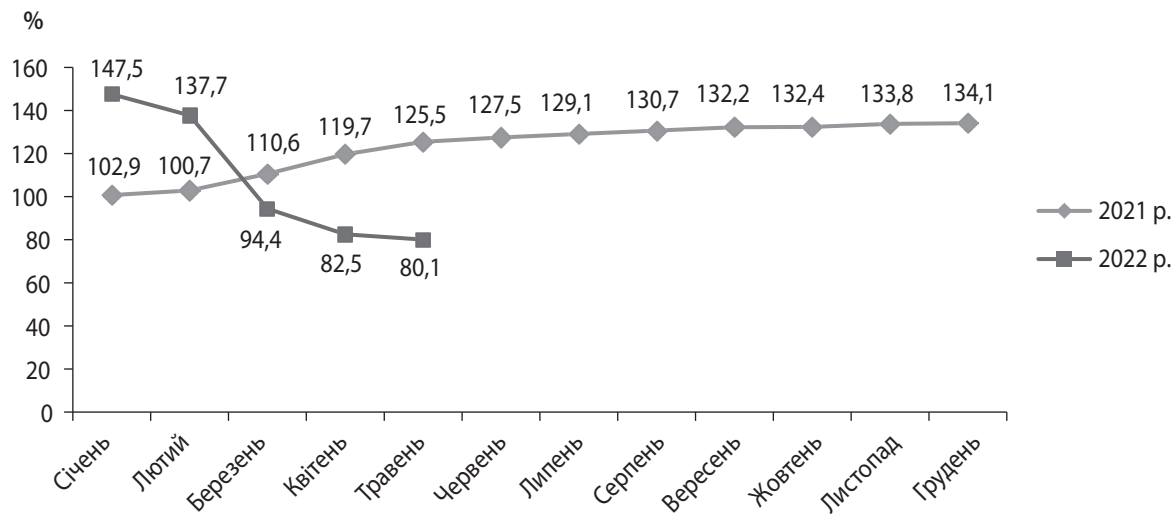

Рис. 3. Динаміка імпорту товарів в Україні у 2021–2022 рр., %

Джерело: сформовано на основі [2].

Таблиця 2

Зміна споживчих цін на товари та послуги за 2021–2022 рр., %

Показник	Червень 2022 р. до			Січень – червень 2022 р. до січень – червень 2021 р.
	травня 2021 р.	грудня 2021 р.	червня 2021 р.	
Споживчі ціни	3,1	17,5	21,5	15,1
Охорона здоров'я	0,5	10,4	13,2	11,0
Транспорт	11,2	37,0	42,4	22,1
Зв'язок	0,9	6,0	10,0	8,8
Відпочинок і культура	1,3	6,9	10,2	7,1
Освіта	0,1	2,0	15,9	16,6
Ресторани та готелі	1,3	10,3	15,9	12,5
Різні товари та послуги	1,7	2,8	13,9	10,8

Джерело: складено на основі [2].

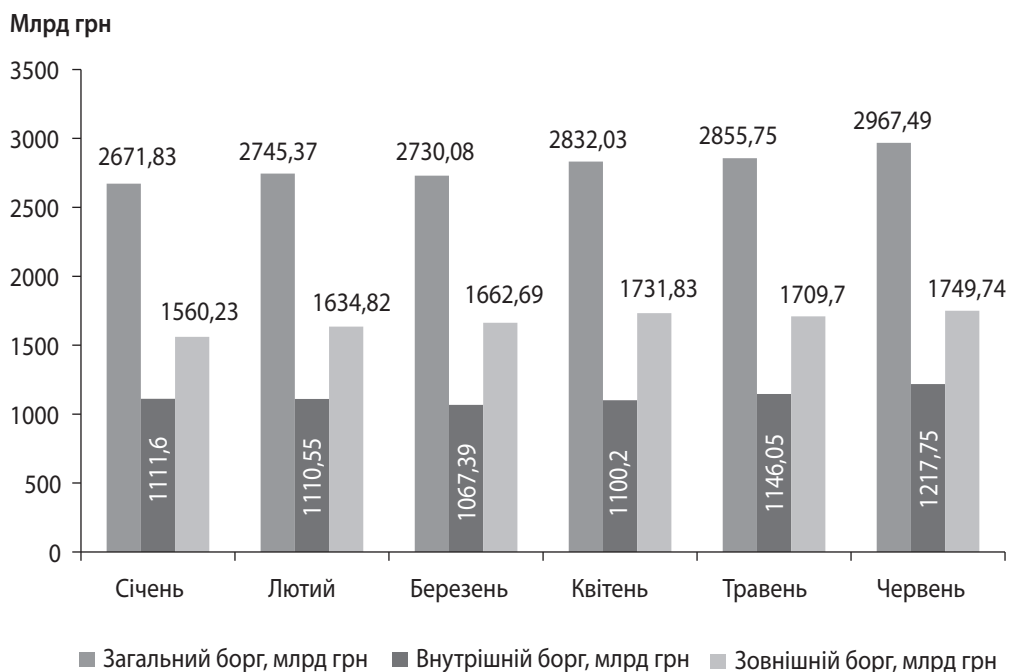

Рис. 4. Динаміка державного боргу України за січень – червень 2022 р., млрд грн

Джерело: сформовано на основі [4].

обсягу панічного розпродажу цінних паперів інвесторами через страх і невизначеність, яка спричинена вторгненням, що вплинуло на криву дохідності. Проте війна внесла свої корективи й в обсяги доходів, які надходять до державного бюджету.

На рис. 5 наведено деякі джерела фінансування Державного бюджету України з 24 лютого по липень 2022 р.

За рахунок випуску військових облігацій до державного бюджету надійшло 120 711 млн грн, за рахунок міжнародних фінансових організацій було отримано позики в таких розмірах: від Міжнародного ва-

лутного фонду – 41 263 млн грн, від Світового банку – 24 600 млн грн, від Європейського інвестиційного банку – 21 062 млн грн.

На рис. 6 відображено надходження позик на основі двосторонніх угод і грантів. Найбільша сума коштів надійшла до Державного бюджету України від США – 116 598 млн грн, ЄС – 41 262 млн грн, Німеччини – 40 165 млн грн, Канади – 34 281 млн грн, Японії – 17 006 млн грн.

Варто відзначити, що на даному етапі в Україну надходять різні види військової допомоги, серед яких слід виокремити такі:

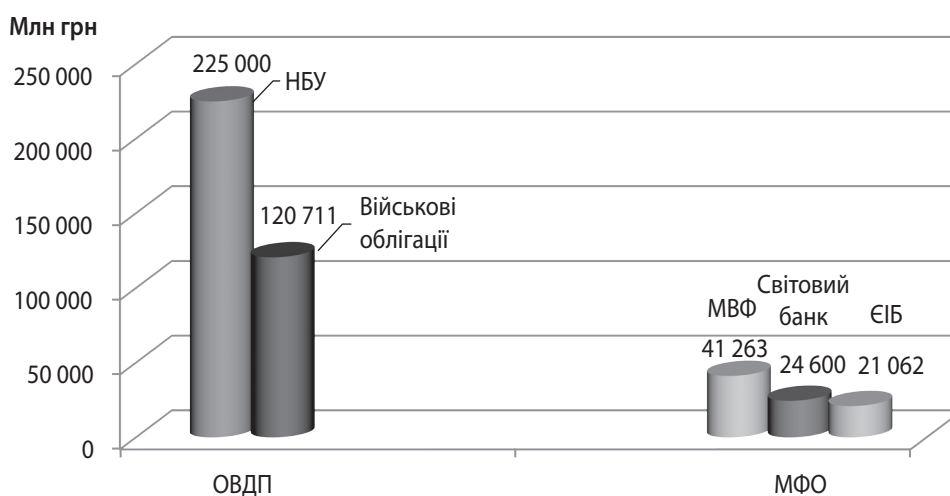

Рис. 5. Обсяг отриманих фінансових ресурсів від міжнародних фінансових організацій та облігацій внутрішніх державних позик, млн грн

Джерело: сформовано на основі [4].

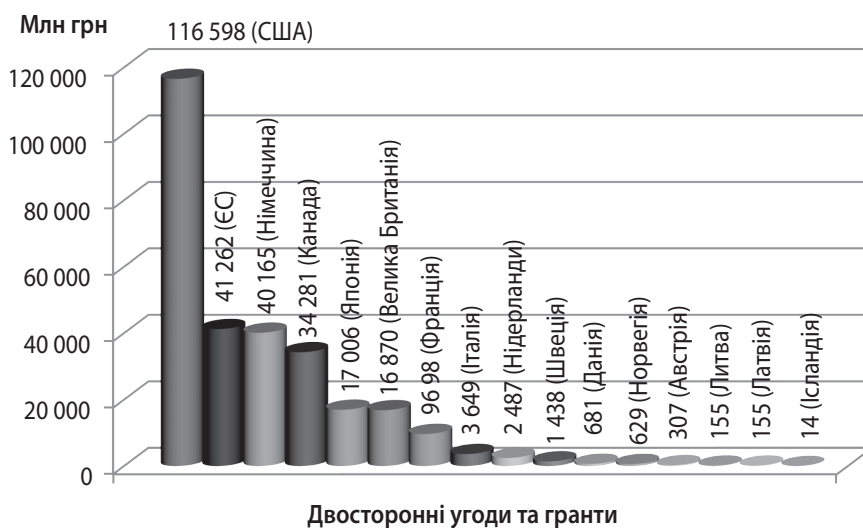

Рис. 6. Надходження позик від різних країн за лютий – липень 2022 р., млн грн

Джерело: сформовано на основі [4].

1. Надання техніки за умовами лендлізу, що включає в себе допомогу у вигляді різних видів зброї, військових кораблів і військових літаків на основі оренди або довгострокового кредитування, переважно у формі безвідсоткових позик. Відзначимо, що матеріали, які постачаються, включають різну військову техніку, машини, сировину, зброю та інші предмети. У разі їх знищення чи використання під час війни оплата за ними не проводиться. Проте зазначимо, що за лендлізом передбачається повернення вцілої військової техніки й оплата боргу для отримання нових кредитів.
2. Надання нелетального обладнання оборонного призначення на умовах прямих комерційних поставок, що включають у себе форму, бронезилети, шоломи та інші речі.
3. Надання коштів для купівлі техніки та зброї під державні гарантії.
4. Безоплатна допомога у вигляді воєнно-технічної допомоги.

Щодо валютних операцій, які відбуваються на валютному ринку, Національний банк України вніс такі актуальні зміни та роз'яснення:

- ✦ з 9 липня 2022 року бізнесові структури можуть купувати валюту та здійснювати переказ коштів за активними операціями, які пов'язані із імпортом товарів відповідно до Закону України «Про Митний тариф України» [6]. Іншими словами, здійснювати імпорт будь-якої товарної продукції;
- ✦ зберігатимуться обмеження на проведення купівлі валюти та здійснення транскордонних переказів, при цьому суб'єкти господарювання мають змогу здійснювати імпорт виключ-

но тих послуг, які входять до затвердженого переліку;

- ✦ з 9 липня 2022 р. розширені терміни розрахунків за експортно-імпортними операціями, він тепер становить 180 днів. Таке рішення спрямоване на підтримку вітчизняних підприємств для збільшення їх можливостей за умов значних логістичних проблем при здійсненні експортно-імпортних операцій;
- ✦ усі нові вимоги можна застосувати до експортно-імпортних операцій резидентів, які проводилися з 5 квітня 2022 р., при цьому граничні терміни розрахунків складають 365 днів;
- ✦ термін використання проданої для подальших розрахунків валюти резидентами зменшується з 10 до 2 робочих днів з 11 липня 2022 р.;
- ✦ спрощуються валютні обмеження щодо роботи дипломатичних представництв та консульських установ іноземних держав в Україні, які проводять оперативно-розшукову, контррозвідувальну, розвідувальну діяльність або досудове розслідування [5].

Зазначимо, що державний бюджет перейшов на воєнну економіку, внаслідок чого виділяються кошти з резервного фонду, перерозподіляються з інших статей по галузях економіки та з місцевих бюджетів на військові потреби.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного аналізу можемо зазначити, що пріоритетними, першочерговими заходами в економічному плані після закінчення війни є своєчасне проведення інвентаризації всього оборонного комплексу країни для того, щоб оцінити техніку, яка є в наявності; аналіз усіх збитків, які принесла війна, та реальних можливостей країни на відбудову оборонно-промислового комплексу; формування чіткого

плану розвитку не лише оборонного сектора, а всіх інших галузей, що дозволять забезпечувати нормальне функціонування економіки країни. Крім цього, варто переглянути всі державні програми в оборонному секторі для того, щоб виключити неефективні, акцентувавши увагу на пріоритетних розробках. Особливу увагу потрібно приділити розгляду довгострокових програм, оскільки вони не враховують наслідків війни та можливу гіперінфляцію в країні в повоєнний період. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : вибр. наук. праці. Київ : НІСД, 2016. 528 с.
2. Експрес-випуск Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2022/07/09.pdf>
3. Офіційні дані Державного агентства автомобільних доріг України. URL: <https://ukravtodor.gov.ua>
4. Офіційні дані Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/fuel/2022-01>
5. Офіційні дані Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>
6. Закон України «Про Митний тариф України» від 04.06.2020 р. № 674-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-20#Text>
7. Стратегія воєнної безпеки України: затв. Указом Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>
8. Чеберяко О. В., Варналій З. С. Фінансові передумови та оцінка фінансування оборони в умовах росій-

сько-української гібридної війни. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 4. Ч. 1. С. 143–149. URL: <http://nvp.stu.cn.ua/article/view/123401/118104>

REFERENCES

- Cheberiyako, O. V., and Varnalij, Z. S. "Finansovi peredumovy ta otsinka finansuvannia oborony v umovakh rosiisko-ukrainskoi hibrydnoi viiny" [Financial Prerequisites and Assessment of Defense Under the Conditions of Russian-Ukrainian Hybrid War]. *Naukovyi visnyk Polissia*, no. 4, part 1 (2017): 143-149. <http://nvp.stu.cn.ua/article/view/123401/118104>
- "Ekspres-vypusk Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy" [Express Issue of the State Statistics Service of Ukraine]. <https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2022/07/09.pdf>
- [Legal Act of Ukraine] (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-20#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>
- "Ofitsiini dani Derzhavnogo aghentstva avtomobilnykh dorih Ukrainy" [Official Data of the State Highway Agency of Ukraine]. <https://ukravtodor.gov.ua>
- "Ofitsiini dani Ministerstva finansiv Ukrainy" [Official Data of the Ministry of Finance of Ukraine]. <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/fuel/2022-01>
- "Ofitsiini dani Natsionalnogo banku Ukrainy" [Official Data of the National Bank of Ukraine]. <https://bank.gov.ua>
- Vlasiuk, O. S. *Natsionalna bezpeka Ukrainy: evoliutsiia problem vnutrishnyoi polityky* [National Security of Ukraine: Evolution of Domestic Policy Problems]. Kyiv: NISD, 2016.

УДК 336.012.23-044.922

JEL: D02; E02; E61

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-6-84-93>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРА: ЧИННИКИ, ФОРМИ, НАПРЯМИ

©2022 ПРИМОСТКА Л. О., ЧЕПІЖКО О. В.

УДК 336.012.23-044.922

JEL: D02; E02; E61

Примостка Л. О., Чепіжко О. В. Трансформація фінансового сектора: чинники, форми, напрями

Визначальною тенденцією останніх десятиліть стало стрімке зростання обсягів фінансового бізнесу. Очевидно, що цей новий виток розвитку сформований під впливом певних чинників, реалізується в різних формах і напрямках. У пошуку оптимального співвідношення між цими базовими компонентами стратегії розвитку фінансового сектора трансформуються, ускладнюються та набувають нового змісту. Мета статті полягає у визначенні пріоритетних напрямів розвитку вітчизняного фінансового бізнесу на основі поглибленого розуміння чинників і форм трансформаційних зрушень у фінансовій сфері. Визначено, що трансформації притаманні такі властивості, як еволюційність, комплексність, цілеспрямованість, строковість, ациклічність, адитивність. Зазначено, що трансформаційні процеси повинні мати випереджаючий характер, середньо- та довгостроковий горизонт планування та динамічно імплементувати немінучі перетворення, обираючи правильний вектор таких змін. Фінансовий сектор виступає як об'єкт трансформації. Виходячи з цього, обов'язковим є розуміння чинників, які приводять до трансформації та мети досягнення кінцевого результату трансформації. Запропоновано систематизувати їх на дві групи: такі, що приводять до трансформації фінансового сектора, та чинники, які її супроводжують. Акцентовано увагу на ризик-ландшафті трансформації фінансового сектора, що визначається характером і формою структурних, інституційних, організаційних, функціональних і регуляторних змін і проявляється у відмінностях між поставленими стратегічними цілями та реально отриманим результатом. Виділено два ключові напрями трансформації фінансового сектора – організаційний і функціональний. Організаційна трансформація передбачає перетворення інституційної структури фінансового сектора й організації ведення фінансової діяльності. Функціональна трансформація передбачає переосмислення функцій фінансового та банківського секторів, їх ролі, концепцій і правил регулювання. Обґрунтовано, що саме ці напрями потребують модернізації, оновлення та більш чіткого визначення відповідних організаційних і процедурних форм їх реалізації. За результатами узагальнення визначено перспективні напрями трансформації фінансового сектора України.